

Masalları Uyutmak

Muhsine Helimoğlu Yavuz: **Esil ile Yesil, Türk Masalları I**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2006, ikinci basım 2007, 118 s. Resimleyen: Musa Kart.

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK*

Çocuk yazınında masalların yeri, estetik gereksinmeye koşut olarak, aynı zamanda çocukta iyi - kötü, güzel - çirkin, adaletli - adaletsiz, mutlu - mutsuz vb. kavramları ayırt etme yetilerinin gelişmesine olanak sağlayan kurmaca gerçeklikle karşılaşması ölçüsünde çok önemlidir. Kâğıt üzerinde ulaşılabilir/okunabilir olmadan önce de, masallar anne-baba ile çocuklar arasında "sessellik" (Vokalite) düzeyinde duygusal iletişimi sağlamada çok önemli bir köprü oluştururlar. Dilenirse seçilecek uygun örnekler yardımıyla, küçük yaşta edinilmesi gereken insani özellikler ve eğitimsel iletiler geleneksel doğallık içinde kazandırılabilir. Anadil becerisine çok yapıcı katkılar sağlanabilir. Çocukların pozitif dünya görüşünü kazanmaları masallarla daha kolaydır.

Halk yazını araştırmaları Türk Aydınlanması kapsamında önemli işlevler üstlenmiştir. Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Tahir Alangu ve Seyfi Karabaş gibi değerli araştırmacılar kuramsal ve uygulamalı çalışmalar ortaya koydular. Halk yazınının yaygınlık ve sevilirlik bakımından en önemli türlerinden olan masalların, aydınlanmacı eğitim amacıyla kullanılmasında Oğuz Tansel'in yeri tartışılmaz. Hem derleyici olarak, hem de aydınlanmacı bir yaklaşımla yazınsal masal yayımı alanında O, çok başarılı ürünler kazandırmıştır. Muhsine Helimoğlu Yavuz'un bu yazımızda tanıtacağımız yapıtı da aydınlanmacı eğitime katkı sağlamak savıyla okurun karşısına çıkmış durumda.

Muhsine Helimoğlu Yavuz bu kitabında toplam 20 masal metnine yer vermiş: Kitaba adını veren ilk masal "Esil ile Yesil"i "Ayşe Kız ile Fatma Kız", "Gül Hanım", "Deve, Tilki, Çakal", "Onurlu Aslan", "Keloğlan", "Keçi ile Kurt", "Dılbo ile Akıllı Kedi", "Avcı ile Çocukları", "Ünlü Bey", "Yedi Deliler", "Ölümsüzlüğü Arayan Adam", "İhtiyar Balıkçı", "Tuzun Değeri", "Yasemin", "Kötü Kral", İsmail'in İyiliği", "Oduncu ve Kızları", "Üç Şehzade", "Üç Şart" izliyor. "Gül Hanım", "Keloğlan", "Avcı ile Çocukları", "Ölümsüzlüğü Arayan

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, alosturk@comu.edu.tr

Adam“, “Yasemin“, “Oduncu ile Kızları” dışındaki masallar Musa Kart’ın çizdiği güzel resimlerle süslenmiştir. Bir araya getirilen 20 masalın seçiminde çocuk eğitimine olan uygunlukları, yazarın deyişleriyle, “çocuk ruhlarının (...) hayat cangılında savaşılmaya başladıktan sonra, masal gerçeği ile hayat gerçeğinin, çoğu zaman çeliştiğini göreceklere de (...) onlara temelde güzel ve sağlam değerler kazandırabilme...” (s. 7) vd. özellikleri dikkate alınmış.

Derleme mi, Değil mi?

“Bu kitaptaki halk masalları, sözden yazıya geçirilmiş, özgün derleme ürünleridir” diyor Muhsine Helimoğlu Yavuz önsözde (s. 9). Bundan kuşku duymamız da gerekmiyor. Ancak kitapta bu hususla ilgili bilgilere kısa da olsa yer verilmemesini yadırgıyoruz. Çünkü masalların bu biçimde yayımlanması konusunda benzer bir yaklaşım sergileyen bir Oğuz Tansel, ürünleri kimden, ne zaman, nerede derlediğini vermeyi ihmal etmez (örneğin bkz. Tansel, 2003a,b,c,d: 6).

Muhsine Helimoğlu Yavuz bizzat derlediğini ifade ettiği (s. 9) “yüzlerce halk masalından, pedagojik açıdan çocuklara en çok seslenebilecek, iletileri daha kolay anlaşılabilir olanları seçmeye özen göster[miş]”; bu anlamda okurun işi hayli kolaylaştırılmış olmaktadır. Fakat hemen izleyen paragrafta yazar, “bu masalları, çocukları ‘uyutmak’ için değil, onların bilinç düzeylerini yükseltmek, duygu ve düşün dünyalarını zenginleştirmek, kısacası ‘uyandırmak’ için kaleme aldım” diyor.

Biri birini izleyen iki paragrafta yazarın verdiği bilgide okuru tereddütte bırakan bir nokta var: Bu masallar yazar tarafından gerçekten “derlenmiş” midir yoksa “kaleme mi alınmıştır”?

Şayet derlenmiş ise (belki yukarıda andığımız Oğuz Tansel örneğinde olduğu gibi), yazar bazı değişikliklere gitmiş olabilir; dilinde, yazımında, tekerlemelerinde vb. düzeltmeler yapmış olabilir. “Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine“ (s. 24, 49, 59, 85, 94, 113,118) gibi geleneksel bitiş formeli yanında “Onlara kömür, bize uzun ömür...” (s. 28) gibi bir bitiş cümlesi de o zaman daha kolay anlaşılabilir. Yok, masallar yazar tarafından “kaleme alınmış” ise o zaman derlendiği yönündeki bilgi tamamlanmaya gereksinme duyar. Dolayısıyla derlendiği ve belirtilen ölçüye göre seçime tabi tutulduğu söylenen masalların “kaleme alınması”ndan değil “yayımlanması”ndan söz edilebilir.

Oysa Yavuz 1994 tarihli masal kitabında masallara hangi müdahalelerde bulunduğunu (Yavuz, 1994: 7) ve bunların kimler tarafından derlendiğini açıkça belirtmektedir (Yavuz, 1994: 100-102) .

Diğer yandan, şayet Yavuz, masalların diline müdahale etmişse (ki

çocuklara yönelik bu kitap bağlamında arzu edilir bir şey), daha özenli bir Türkçe amaçlanabilir, salt içeriksel iletilerle yetinilmekle kalınmayıp, dil gelişimine de destek sağlanmış olurdu. Oysa burada tersi bir durum kendini gösteriyor: “Münasebetsiz” (s. 46) gibi eski, “Allahın ödülü” (s. 80) gibi zorlama, “mutlu mesut” (s. 55), “zamanın birinde vaktiyle” (s. 69) gibi yinelemeli dil öğeleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

İletiler

Muhsine Helimoğlu Yavuz, derlediği “yüzlerce masaldan pedagojik açıdan çocuklara en çok seslenebilecek, iletileri daha kolay anlaşılabilir olanları seçmeye özen” (s. 9) gösterdiğini belirtiyor. Gerçekten de çoğu masalda bunu görüyoruz. “*Hani ne demişler...*”, “*anlamış ki...*” ya da “*işte böyle...*” kalıpları ile iletiler vurgulanmış:

“Hani derler ya: ‘Ava giden avlanır, insan kazdığı kuyuya kendi düşer’miş” (Esil ile Yesil, s. 18)

“Hani derler ya, ‘İnsan, kendi derdini en büyük sanırmış’”. (Yedi Deliler, s. 74)

“Hani ne demişler: ‘Aç gözlü insanın gözünü toprak doyurur’”. (İhtiyar Balıkçı, s. 82)

“Anlamış ki, ‘Korkunun ecele faydası yoktur’”. (Ölümsüzlüğü Arayan Adam, s. 77)

“İşte böyle: ‘Emeksiz yemek olmaz!’” (Ayşe Kız ile Fatma Kız, s. 24)

Bu kalıpların kullanılmadığı masal iletileri de vardır. Aşağıdaki örnekler görece anlaşılması kolay iletiler içermektedir:

“Yavruları bundan böyle annelerinin sözünden hiç çıkmayacaklarına söz vermişler.” (Keçi ile Kurt, s. 49)

“Tilkinin aslanı bağladığı, farenin de çözdüğü bir yerde yaşamak bana haram olsun” (Onurlu Aslan, s. 35)

“Sen insanlıktan ve kardeşlikten bir şey anlamıyorsun, hiçbir zaman da adam olamazsın.” (Ünlü Bey, s. 68)

“Şimdi neden seni tuz kadar sevdiğimi anladın mı?” demiş. İşin aslını anlayan baba, oğlundan kendisini bağışlamasını istemiş ve birbirlerine sarılmışlar.” (Tuzun Değeri, s. 85)

“Kendi kendisini eleştirebilen bir kralları olduğu için de ayrıca sevinmişler.” (Kötü Kral, s. 94)

“Ben dövülmekten kurtardığın ölüyüm. Sen bana yardım ettiğin için, ben de sana yardım etmek istedim...” (İsmail’in İyiliği, s. 102)

Hatta “Üç Şart” masalında, halk, ülkesi için fedakârlık gösteren gencin padişah olması için ayaklanır, saraya yürür. Padişah durumun önemini anlayıp oğlanı kızıyla evlendirip, tahtına varis yapacağını ilan ederek (Üç Şart, s. 118), halkın devrimci tavrına boyun eğer.

Ancak, “Gül Hanım” (s. 25-28), “Deve, Tilki, Çakal” (s. 29-32) metinlerinde olduğu gibi, iletilerin tam olarak dile getirilemediği ya da belirsizleştiği masallar da söz konusudur. Örneğin çocuklar aynı zamanda *yalan söylemeyi* (Keloğlan, s. 40), başkalarını *yanıltarak* zengin ve saygın olmayı (Akıllı Kedi ile Dılbo, s. 51-55), yaşlı bir kadını *kaynar suyla haşlayıp* ve üvey anneyi *kandırarak* kurtulmayı (Oduncu ve Kızları, s. 105) vd. da öğreniyorlar.

Ayrıca masal sonlarında aşağıda örneklediğimiz türden, yanlış algılanabilecek iletiler keşke daha net ifade edilmiş olsaydı diye düşünüyoruz. 1. “Geyik kesilen ağacı üç kere *yalayarak*, yine eski haline getirmiş ve üzülmemesini söylemiş” (Avcı ile Çocukları, s. 59) biçiminde ileti olarak algılanabilecek bir tümce. 2. “Padişah suçlu iki oğlunu saraydan *kovar*” (Üç Şehzade, s. 113). 3. “*Tesadüfen* topuğundan çuvaldız çıkarılan kızın dirilmesi, daha sonra *tesadüfen* kardeşleriyle buluşması” (Yasemin, s. 89).

Daha da vahimi yazarın ve yayıncının dünya görüşüne uymayan bazı hususlar, masallardan ayıklanabilirdi. Örneğin geleneksel sorunlarımızdan olan “*namus kurtarma/temizleme*” içerikli bir ileti bu türdendir:

“Babacığım, sen hiç üzülme, ben gidip kardeşimi getirerek, namusumuzu kurtaracağım,” demiş.” (s. 65)

Diğer yandan “*kaderci*” ve *teslimiyetçi* bir yaşam görüşünün yansımaları olan tümceler de bu kapsamda değerlendirilebilir:

“...bu benim kaderim, çekmek zorundayım” (s. 73) “...ve ağaç olduğunu anlayınca da can vermesi için tanrıya dua etmeye başlamış. Sonunda heykel canlanmış.” (s. 98)

Yazarın derleme metinlere ne ölçüde müdahale ettiği belli olmadığından, masalların sonlarında vurgulanan iletiler, yazar tarafından mı eklenmiştir, yoksa özgün metinde zaten var mıdır anlaşılamamaktadır. Elbette yazarın seçimine saygı duymalıyız. Fakat önsözde buna ilişkin bir açıklama beklemek okurun hakkıdır. Okurun, aynı şekilde işlevine göre masal yayını/yayımı geleneği üzerine de bilgilendirilme hakkı olduğuna inanıyorum.

Oğuz Tansel’in masalların işlevine ilişkin birkaç yerde (bkz. örn. Ateş, 1978, s. 506, Temelkuran, 1996) vurguladığı görüşünü burada anmak gerekiyor:

“Ben masallarımı, çocukları, gençleri, erişkinleri eğlendirmek, uyutmak için yazmadım; onları bilinçlendirmek, uyarmak için yazdım. Masallarımızda güncel sorunlara değinmek olanağı vardır sanırım, hele tekerlemelerde bu olanak istenilenden de çoktur. Masallarımızda toplumun özlemlerini görürüz. Ben masallarımında dünya görüşümü yansıtan bir yöntemi yeğledim. İşin aslına bakarsak masallarımızda eytişimsel dokuyu görürüz: İyiyle kötü, güçlüyle güçsüz, haklıyla haksız... sürekli çatışmalar. En zor deneyimlerden geçen masal baturları (kahraman) iyiden, güzelden, doğrudan yana olduklarını, hoşgörülerıyla çağdaş insanın soylu, insancıl çizgisini çizerler. Yozlaşmamış bir toplumun bireylerinde görülen nitelikler masal kişilerinde çiçeklenir”. (Uyguner, 1996: s. 36 [Metin içindeki vurgulama A. O. Ö.]

Bu bağlamda Muhsine Helimoğlu Yavuz’un kitabında “Bu masalları, çocukları ‘uyutmak’ için değil, onların bilinç düzeylerini yükseltmek, duygu ve düşün dünyalarını zenginleştirmek, kısacası ‘uyandırmak’ için kaleme aldım.” (s. 9) ifadesini okuyunca doğallıkla, Tansel’i anımsadım. Doğrusu Yavuz’un bir masal araştırmacısı olarak, masal atası Oğuz Tansel’i benzer (aynı demek daha doğru olur) dünya görüşü ve masal anlayışına sahip bir kişi olarak, özellikle de tırnak içine aldığı “uyutmak-uyandırmak” bağlamında anması çok anlamlı olurdu diye düşünüyorum, çünkü yazar, Tansel’i en azından kaynakçası ile tanımaktadır:

“Metin Turan “Üç Kanatlı Masal Kuşu Oğuz Tansel” kitabıyla konuk oluyor masama. Tansel’i anma konuşmalarından oluşan bu güzel kitabın sonunda da oldukça zengin bir “Tansel Kaynakçası” yer alıyor.” (Yavuz, 1996: 3)

Bu durumda, yazarın belirttiği “genç-namuslu ellerin, beyinlerin yetişmesine birazcık da olsa katkıda” (s. 9) bulunma dileğinin gerçekleşmesini önemsediyimi, ancak bunun iyi örnekler ve rol modelleri sayesinde olanaklı olduğunu da söylemeden geçemeyeceğim.

Sonuç

Gayet güzel ve zevkli bir kitap tasarımı ile yayımlanmış olan “Esil ile Yesil”, çocuk yazını olarak ne yazık ki dilde özensizlik, iletilerde çelişkiler, kaynak belirtmede yetersizlik, bilim etiği açısından gelenek ve emeğe kayıtsızlıkla karşımıza çıkmaktadır. Masalların eğitimsel işlevleri üzerine yayınlanmış bir kitabı (Yavuz, 1997) bulunan yazar Muhsine Helimoğlu Yavuz’dan çocuklarımız için daha nitelikli masal kitabı beklentimin yarattığı düş kırıklığını ben, kitabın biraz aceleye ge(tiri)ldiği ile açıklamak istiyorum. Gerekli düzeltmelerle yapılacak yeni baskı kitabın değerini daha da artıracaktır. Üretmek güzel, eleştirisi ise yararlıdır. Bilimsel duruş, eleştiriyeye gereken direnci ve tavır gösterebilmelidir.

Kaynakça

- Ateş, Kemal (1978): “Oğuz Tansel’le Söyleşi”, *Türk Dili Dergisi, Aylık Dil Yazın Dergisi*, Sayı: 321, Haziran, s. 505-507.
- Tansel, Oğuz (2003a): *Altı Kardeşler*, Masallar, MEB Yayınları, Ankara.
- Tansel, Oğuz (2003b): *Mavi Gelin*, Masallar, MEB Yayınları, Ankara.
- Tansel, Oğuz (2003c): *Üç Kızlar*, Masallar, MEB Yayınları, Ankara.
- Tansel, Oğuz (2003d): *Yedi Devler*, Masallar, MEB Yayınları, Ankara.
- Temelkuran, Ece (1996): “Masalları ‘Uyandırmak’ İçin Yazmıştı”, *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1996.
- Uyguner, Muzaffer (1996): “Oğuz Tansel’in Masalları”, *Üç Kanatlı Masal Kuşu: Oğuz Tansel*. Yay. Haz. Metin Turan, Ürün Yayınları, Ankara, s. 33-39.
- Yavuz, Muhsine Helimoğlu (1994): *Şahmaran. Masallar*, Doruk Yayınları: 48, Ankara.
- Yavuz, Muhsine Helimoğlu (1996): “Kitaplar Arasında Bir Gezinti”, *Cumhuriyet Kitap Eki*, 28 Kasım, Sayı: 354, s. 3.
- Yavuz, Muhsine Helimoğlu (1997): *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ürün Yayınları, Ankara. .